

Studiereis

Een zoektocht naar humanistische en doopgezinde bronnen voor onze democratie

Donderdag 9 tot en met maandag 13 oktober 2025 in de Climont - Elzas

Volgens de beroemde filosoof Jürgen Habermas is de publieke sfeer het fundament van de democratie. Hij reageerde geschokt op de Amerikaanse inval in Irak in 2003. De regering Bush stelde dat Irak massavernietigingswapens had en rechtvaardigde zo een militaire invasie. Habermas zag het einde van de democratie naderen. Hier vormde immers een leugen de rechtvaardiging van politiek handelen. Habermas' publieke sfeer omvat veel: het publieke debat, de pers, verenigingen.... Het zijn de plaatsen in een samenleving waar mensen samenkomen om problemen van en in de samenleving met elkaar te bespreken. Volgens Habermas veronderstelt deelname aan de publieke sfeer de bereidheid rationeel te argumenteren en op zoek te gaan naar "common ground". Volgens hem ontstond de publieke sfeer in de tijd van de Verlichting in kringen van de bourgeoisie. In bijvoorbeeld koffiehuzen kwamen mensen samen om op voet van gelijkheid met elkaar dingen te bespreken. Burgers vormden samen de publieke sfeer en kregen zo invloed op politieke besluitvorming. Deze publieke sfeer had volgens Habermas een seculier karakter. Immers: seculiere argumenten zijn voor iedereen toegankelijk, religieuze argumenten zijn dat veel minder.

Weinig filosofen hebben op het denken over het publieke debat, de publieke sfeer en democratie zo veel invloed uitgeoefend als Habermas. Toch kwam er ook kritiek op zijn baanbrekende boek over de publieke sfeer. Historici meenden dat de chronologie van Habermas niet klopte. Volgens hen waren de eerste sporen van de publieke sfeer al in de middeleeuwen te vinden. Anderen wezen op de communicatieve revolutie die de reformatie had ontketend: het gebruik van de boekdrukkunst en de manier waarop de reformatie gewone gelovigen trachtte voor zich te winnen om aan invloed te winnen, zou hebben gepreludeerd op de publieke sfeer. Weer anderen meenden dat Habermas het ontstaan van de publieke sfeer onjuist lokaliseerde. Dat zou niet alleen een zaak van de bourgeoisie zijn geweest, maar ook van bijvoorbeeld boze boeren die eisten dat regels en verdragen openbaar werden gemaakt. Een andere vraag is of de publieke sfeer inderdaad exclusief geworteld is in seculier verlichtingsdenken.

Sinds Habermas in 1962 zijn boek over de publieke sfeer publiceerde, is er veel veranderd. Al in 1962 waarschuwde Habermas dat burgers consumenten dreigden te worden. De massa-media deden volgens hem niet alleen verslag van het debat tussen burgers, maar creëerden zelf het debat. Zo verwerden burgers van deelnemers aan het debat tot toeschouwers. Ook de wijze waarop in een bureaucratische samenleving burgers tegenover hun overheid kwamen te staan, baarde Habermas zorgen. Op die manier verwerden burgers tot consument. De opkomst van internet heeft de publieke sfeer nog grondiger veranderd dan Habermas destijds kon voorzien. In theorie biedt internet mensen de kans opnieuw actief deel te nemen aan het debat. Feitelijk is het met de opkomst van social media het lastiger geworden te onderscheiden tussen feit en fictie, en op basis van rationele argumenten op zoek te gaan naar "common ground".

In de katholieke kerk hopen mensen dat het synodaal proces niet alleen de kerk vooruit helpt, maar ook de samenleving helpt om op een betere manier met elkaar in gesprek te gaan. Vooronderstelling van dat synodaal gesprek is dat de Heilige Geest niet alleen tot priesters spreekt maar ook tot gewone gelovigen. Gewone gelovigen zijn net zo goed in staat om te luisteren naar de Heilige Geest als priesters. Het synodaal proces is dus ook een methode om op voet van gelijkheid met elkaar het gesprek te voeren en om iedereen verantwoordelijkheid te laten nemen voor de uitkomst ervan. Voor protestantse gelovigen is dat al eeuwenlang een open deur. Sinds de zestiende eeuw hebben zij geprobeerd om in gemeentes, kerkenraden, bij mensen thuis met elkaar in gesprek te gaan om uit te vinden wat voor hun gemeenschap en voor henzelf belangrijk was. Hetzelfde is gebeurd tijdens godsdienstdebatten. Tijdens die zestiende-eeuwse godsdienstdebatten gingen gelovigen uit verschillende kerken met elkaar in debat over de vraag

wat waarheid was. Dat was lang niet altijd een succes en vaak ontaardden dergelijke godsdienstdebatten in een verbale bokspartij. Toch was het alternatief slechter: dat was fysiek geweld. De godsdienstdebatten waren (ook) een poging om ondanks de religieuze verschillen vreedzaam met elkaar samen te leven.

De manier waarop met name protestantse kerken een vergadercircuit optuigden, had invloed op de samenleving. Een scheiding van kerk en staat bestond niet, zodat kerkelijke besluitvorming nauw met politieke besluitvorming verweven kon zijn. Bovendien functioneerden met name calvinistische kerkenraden als oefenschool voor zonen uit de bestuurlijke elite. Dat optuigen van een vergadercircuit ging niet vanzelf. Jonge protestantse kerken worstelden in de zestiende eeuw met de organisatie van overleg en debat. Mensen moesten leren te overleggen en te vergaderen. Bovendien lukte het niet iedereen een even grote inbreng te geven. Ook in protestantse kerken ontstond een bestuurlijke elite die de zaken regelde. Daartegen klonk ook altijd weer protest: zo verweet Nittert Obbesz de fameuze waterlandse voorman Hans de Ries dat hij zich als een paus gedroeg....

Tijdens een studiereis naar de Elzas (9-13 oktober) willen we stilstaan bij de vraag hoe je eigenlijk een goed debat kunt voeren en wat de inbreng vanuit de doopsgezinde geloofsgemeenschap daarbij kan zijn. Klopt het dat geloofsgemeenschappen oefenscholen zijn geweest (en misschien nog steeds wel kunnen zijn) om met elkaar in debat te gaan? Of klopt het dat in een goed debat de ruimte voor religieuze argumenten minimaal is, omdat religieuze argumenten niet voor iedereen toegankelijk zijn? Deze studiereis is bedoeld voor iedereen die zich interesseert voor doopsgezinde geschiedenis en/ of voor doopsgezinde theologie.

De studiereis wordt georganiseerd door ABC-Climont in samenwerking met Chris Doude van Troostwijk (Leerstoel Vrijzinnige en Inventieve Theologie aan het Doopsgezind Seminarie verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam) en Mirjam van Veen (Leerstoel Geschiedenis van het Doperdom en Aanverwante Stromingen aan het Doopsgezind Seminarie aan de Vrije Universiteit).

De kosten voor de studiereis : 400€ per persoon (inbegrepen zijn : Overnachting en maaltijden, bezoek aan de Humanistische Bibliotheek in Sélestat. Niet inbegrepen : de reiskosten, wijnproeverij en de drankjes in de restaurants)

De reis gaat door bij 10 deelnemers. Er is plaats voor maximum 16 deelnemers.

Deadline inschrijving : 1 augustus 2025

Aanmelding : <https://abc-climont.eu/voyage-detude/>

Voor vragen en nadere informatie : Alexandra Breukink, projectleider ABC-Climont :

00 33 6 35 77 52 of contact@abc-climont.eu